

Ferenc Molnár

Dečki Pavlove ulice

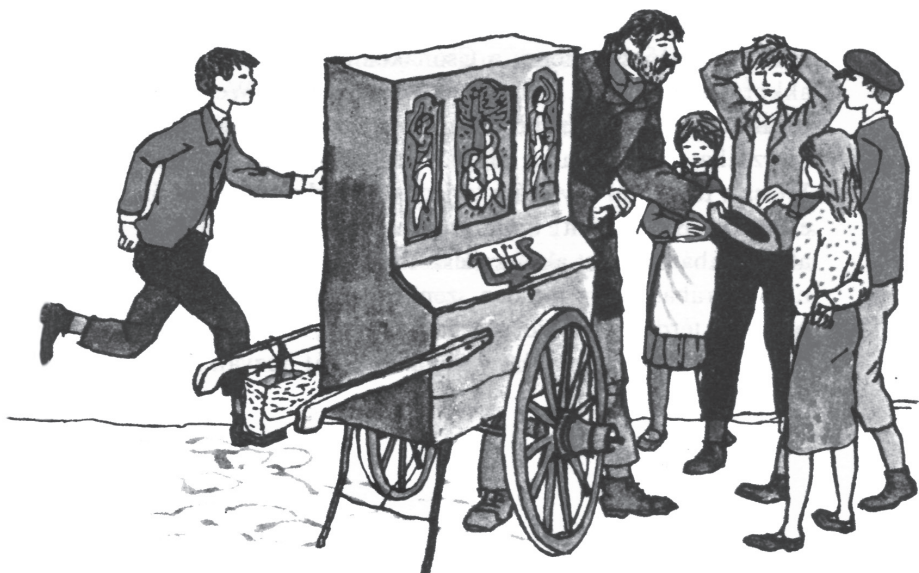
prevedel Štefan Barbarič

Pri redakciji prevoda knjige Dečki Pavlove ulice smo želeli ohraniti jezikovno avtentičnost besedila, zato nismo posegali v slogovno zaznamovano izrazje. Zaradi uskladitve s sodobnimi pravopisnimi normami pa smo odpravili nekatere skladenjske posebnosti in vnesli popravke na področjih interpunkcije.

Izdaja temelji na tisti, ki je izšla pri založbi Mladinska knjiga leta 1969.

I

Ob tri četrt na eno, natanko v tem trenutku, se je končno in s težavo na katedru prirodopisne predavalnice po dolgih in brezuspešnih poskusih kot nagrada za mrzlično pričakovanje zasvetlikal v brezbarvnem plamenu Bunsenove svetilke krasen smaragdno zelen pramen. To je bil dokaz, da je zmes, za katero je hotel profesor dokazati, da barva plamen zeleno, plamen zares tako obarvala. – Pravim: točno ob tri četrt na eno, prav v tem zmagoslavnem trenutku, pa se je oglasila na dvorišču sosednje hiše lajna in s tem se je nehala vsakršna resnost. Tega toplega marčnega dne so bila okna na stežaj odprta in na perutih svežega pomladnega vetriča je priplavala v učilnico melodija. Bila je vesela madžarska pesem, ki je zvenela iz lajne kot koračnica in je tako prav po dunajsko udarjala »činžadrata«, da bi se ves razred najrajši zasmel in so se nekateri zares zasmeli. V Bunsenovi svetilki je brezbrizno plapolal zeleni pramen, a čudili so se mu zdaj le še nekateri dečki iz prve klopi. Ostali so se zagledali skozi okno, kjer je bilo videti strehe sosednjih majhnih hiš in v daljavi cerkveni stolp, obsijan z zlatim opoldanskim soncem, na stolpni uri pa se je veliki kazalec odrešujoče pomikal proti številki dvanajst. In ko so tako strmeli skozi okno, so prihajali v učilnico hkrati z melodijo še drugi, v tem okolju tuji glasovi. Trobili so kočijaži vprežnih cestnih železnic, na nekem dvorišču je pela služkinja, toda nekaj čisto drugega, kot je igrala lajna. V razredu je zašumelo. Nekateri so začeli brkljati pod klopjo med knjigami, vestnejši so obrisali peresa. Boka je zaprl mali, v rdeče usnje oblečeni žepni črnilnik, ki je bil tako spretno narejen, da je iz njega uhajalo črnilo le, kadar si ga spravil v žep. Čele je zložil liste, ki so mu nadomeščali knjige; Čele je bil namreč gizdalin in ni tlačil pod pazduho vse knjižnice kot ostali, temveč je prinašal navadno samo potrebne liste, a tudi te je skrbno porazdelil po vseh

zunanjih in notranjih žepih. Čonakoš je v zadnji klopi zazehal tako široko kot kak z dolgočasen povodni konj. Vajs je obrnil žep in stresel iz njega vse dopoldanske drobtine, ostanke rogljiča, ki ga je jedel po koščkih iz žepa od desetih do ene. Gereb je začel drsati z nogami pod klopjo, kakor počenja tisti, ki namerava vstati. Barabaš je brez vsakega sramu razprostrl pod klopjo na kolenih kos povošččenega platna, zložil vanj knjige po velikosti, potem pa jih tako zategnil z jermenom, da je klop zaškripala, njemu pa udarila kri v glavo – skratka, vsi so se pripravljali na odhod in edino profesor ni opazil, da bo čez pet minut vsega konec, kajti profesor je s svojim blagim pogledom ošinil skuštrane deške glave in spregovoril:

»Kaj pa je?«

Nastala je tišina, grobna tišina. Barabaš je moral popustiti jermen, Gereb je potegnil noge podse, Vajs je zaobrnil žep, Čonakoš si je z roko zakril usta in dokončal zehanje za dlanjo, Čele je pustil pri miru liste, Boka je naglo spravil v žep rdeči črnilnik, od koder je začelo, brž ko je ta začutil žep, pronicati lepo modro črnilo.

»Kaj je?« je ponovil profesor in takrat je vsakdo že sedel nepremično na svojem mestu. Tedaj je pogledal skozi okno, od koder je veselo donela melodija iz lajne, ko da vsem in vsakomur oznanja, da ne spada pod profesorjevo disciplino. Profesor je zato pogledal strogo tudi v tisto smer in dejal:

»Čengej, zapri okno!«

Čengej pa, mali Čengej, ki je bil »prva klop prvi«, je vstal in je resnega in strogega obraza šel zapret okno.

V tem trenutku se je Čonakoš nagnil iz vrste klopi ter šepnil majhnemu plavolasemu dečku:

»Nemeček, pazi!«

Nemeček se je ozrl in pogledal na tla. Papirnata kroglica se je prikotčila k njemu. Pobral jo je in razvil. Na eni strani papirja je bilo napisano: Daj naprej Boki.

Nemeček je vedel, da je to samo naslov, da je pravo pisanje na drugi strani lista. Toda Nemeček je bil trden značaj in ni maral prebirati tujih pisem. Zato je tudi on zvil papir v kroglico, počakal na ugoden trenutek, se sklonil v prehod med vrstama klopi in šepnil:

»Boka, pazi!«

Zdaj je Boka pogledal na tla, ki so bila redna prometna zveza. Res se je prikotalila papirnata kroglica. Na drugi strani, na tisti torej, ki je plavolasi Nemeček iz poštenosti ni prebral, je bilo napisano:

»Popoldne ob treh skupščina. Volitve načelnika na placu.
Razglasite.«

Boka je papirček stlačil v žep in zadnjikrat zategnil že spravljene knjige. Udarilo je ena. Električna ura je pozvonila in sedaj je tudi že profesor vedel, da je pouka konec. Ugasil je Bunsenovo svetilko, jim dal nalogo in odšel v prirodopisni kabinet med zbirke, od koder so

pri vsakem odpiranju vrat zarežale nagačene živali, s polic pa ptice z neumnimi, steklenimi očmi, in kjer je v enem kotu stala mirno, a dostojanstveno skrivnost vseh skrivnosti, strahota vseh strahot: porumeneli človeški okostnjak.

Razred je na mah zapustil učilnico. Na velikem stebričastem stopnišču je nastalo divje dirkanje, ki se je ublažilo v običajno naglico samo takrat, kadar se je kaka visoka postava profesorja pomešala v bučno množico otrok. Tedaj je tekanje ponehalo, za hip ali dva je nastala tišina, toda brž ko je profesor izginil za oglom, se je znova zganilo dirjanje navzdol.

Na vratih se je trlo otrok. Eni so odhajali na desno, drugi na levo. Kadar so se pokazali profesorji, so letele kape z glav. Vsi utrujeni in lačni so hiteli po ulici, obsijani z bleščečim soncem. Bili so malce omotični in ta omotičnost v glavah jim je izpuhtevala šele ob pogledu na mnoge vesele prizore življenja na ulici. Ko da bi bili majhni, osvobojeni sužnji, tako so se opotekali v tem izobilju zraka in sončne bleščave, blodili po šumnem, živahnem mestu, ki je bilo zanje sama mešanica voz, omnibusov, ulic in trgovin, koder je bilo treba najti pot domov.

Čele se je v sosednji veži na skrivaj pogajal za turški med. Prodajalec je nesramno povišal ceno. Kot je znano, stane na vsem svetu turški med en krajcar. To pomeni, da prodajalec vzame sekirico, in kolikor z zamahom odseka od velikega kosa bele mase, v kateri so tudi lešniki, stane krajcar. Tu v veži vse stane en krajcar, ker je to enotna cena. Za krajcar dobite tri slive, nataknjene na palčko, ali tri polovičke fige, tri trnulje, trikrat po pol oreha, vse to v raztopljenem sladkorju. Krajcar stane tudi velik kos »malc« bonbona. Za krajcar dobiš ječmenove bonbone. Prav tako stane krajcar tako imenovana dijaška porcija, pripravljena že v vrečkah, ki je ena izmed najbolj okusnih mešanic. V njej so lešniki, rozine, grozdje malaga, koščki sladkorja, mandlji, ulični prah, zdrobljeni rožiči in kakšna muha. Za krajcar dobi dijak različne proizvode industrije, rastlinskega in živalskega sveta.

Čele se je pogajal, kar je pomenilo, da je prodajalec zvišal cene. Poznavalci trgovskih zakonov dobro vedo, da se cene dvigajo tedaj, kadar je trgovanje zvezano z nevarnostjo. Tako so na primer dragi azijski čaji, ki jih karavane prinašajo skozi kraje, kjer jih ogrožajo razbojniške tolpe. To nevarnost moramo plačevati mi, ki živimo v Zahodni Evropi. In tale prodajalec je gotovo imel trgovsko žilico, revežu so namreč hoteli prepovedati bivanje v bližini šole. Nesrečnež je dobro vedel, da mu bodo prepovedali, če bodo le hoteli, in da se kljub grmadi svojih sladkarij ne bo zmožel tako sladko nasmehniti profesorjem, ki hodijo mimo, da ti ne bi videli v njem sovražnika mladine.

»Otroci zapravljajo ves svoj denar pri onem Italijanu,« so govorili in Italijan je začutil, da njegova trgovina pri gimnaziji ne bo dolgo živela. Zatorej je zvišal cene. Če že mora od tod, naj vsaj iz tega iztisne dobiček. Rekel je Čeleju:

»Prej je bilo po krajcar. Odslej je po dva krajcarja.« Medtem ko je z največjo težavo spravil na dan te madžarske besede, je divje mahal s sekirico po zraku. Gereb je šepnil Čeleju:

»Zaženi kapo! Med sladkarije!«

Čele je bil vzhičen ob tej zamisli. Kako sijajno bi to bilo! Kako bi slaščice letele na vse strani! In kako bi se fantje zabavali!

Gereb je kakor satan šepetal na uho zapeljive besede.

»Zaženi tja kapo! To je oderuh.«

Čele je snel kapo.

»Kaj, to lepo kapo?« je rekel.

Naklep je splaval po vodi. Gereb se je napačno lotil stvari. Čele je bil namreč gizdalin in je prinašal v šolo samo liste iz knjig.

»Ti je žal zanjo?« je vprašal.

»Da,« je rekel Čele, »a nikar ne misli, da sem figamož. Ne bojim se, samo kape mi je žal. To ti lahko dokažem. Če hočeš, bom tvojo kapo vrgel z največjim veseljem.«

Česa takega si Gereb ni dovolil. To je bila skorajda žalitev. V njem je vzkipelo. Rekel je:

»Če že gre za mojo kapo, jo lahko vržem sam. To je oderuh. Če se bojiš, pojdi!«

In s kretnjo, ki je pri njem pomenila bojevitost, je snel kapo, da bi zamahnil po vegasti mizi, zvrhani sladkarij.

Toda nekdo ga je od zadaj zagrabil za roko. Skoraj moško resen glas je vprašal:

»Kaj počneš?«

Gereb se je ozrl. Za njim je stal Boka.

»Kaj počneš?« je vprašal znova.

Gledal ga je resno in mirno. Gereb je nekaj zamrmral kot lev, kadar mu krotilec pogleda v oči. Prihulil se je. Potisnil je kapo na glavo in skomignil z rameni. Boka je mirno dejal:

»Pusti tega človeka. Všeč mi je, če je kdo hraber, to pa nima nika-kega smisla. Pojdiva.«

Podal mu je roko. Roka je bila vsa umazana od črnila. Temno mo-dra tekočina je neopazno pronicala iz črnilnika v žep in Boka je, nič hudega sluteč, potegnil roko iz žepa. Toda to jih ni motilo. Boka je z roko podrgnil ob zid, od česar je postal zid umazan, Bokova roka pa kljub temu ni bila bolj čista. Zadeva s črnilom je bila s tem končana. Boka je prijel Gereba pod roko in odšla sta po dolgi ulici. Zadaj je ostal lepi mali Čele. Še sta slišala, kako je pridušeno, z žalostno odpo-vedjo premaganega revolucionarja, dejal Italijanu:

»Če odslej vse stane dva krajcarja, mi dajte turškega medu za dva krajcarja.«

Segel je v fino zeleno denarnico. Italijan se je smehljal in si belil glavo: kaj, če bi bilo od jutri naprej vse po tri krajcarje? To so bile seveda samo sanje. Nekaj podobnega, kot če kdo sanja, da vsak forint zadene stotak. Odsekal je velik kos turškega medu, zdrobljene koščke pa zavil v papir.

Čele ga je bridko pogledal:

»Saj je manj kot poprej!«

Italijan je zaradi trgovskega uspeha postal že nesramen. Režal se je in rekel:

»Dražje je, zato je manj!«

In obrnil se je k novemu kupcu, ki ga je ta primer poučil in je v roki že držal dva krajcarja. Sekal je belo sladkorno maso s sekirico z nekimi čudnimi gibi, ko da bi bil kakšen pravljичni, srednjeveški orjaški krvnik, ki s ped veliko sekirico seka lešnikaste glave človečkom. Zdelo se je, kot da bi turški med krvavel.

»Fej!« je rekel Čele novemu kupcu. »Ne kupujte pri njem, oderuh je.«

In na mah je zbasal v usta ves turški med, ki se je prijel papirja, tako da se ga ni dalo odlepiti in si ga zato lahko le polizal.

»Počakajta!« je zaklical za Boko in Gerebom in stekel za njima.

Dohitel ju je na oglu, tu so zavili v ulico Pipa, proti ulici Šorokšari. Vsi trije so se prijeli pod roko, v sredi je šel Boka in kot ponavadi nekaj mirno, resno razlagal. Star je bil štirinajst let, njegov obraz je imel le malo moških potez. Toda komaj je odprl usta, že je bil videti nekaj let starejši. Glas je imel globok, mehak in resen. Vse, kar je govoril, je bilo podobno njegovemu glasu. Redkokdaj je govoril neumnosti in ni pokazal nobenega nagnjenja k pobalinstvu. V drobne prepire se ni vtikal, celo umaknil se je, kadar so ga poklicali za razsodnika. Naučil se je, da po izrečeni razsodbi vedno ena od sprtih strank odhaja z jezo v srcu in je to jeza na sodnika. Toda kadar se je prepir zaostрил in je dobil tak obseg, da je pretila nevarnost, da zvedo o njem profesorji, tedaj se je vmešal Boka, da pomiri duhove. Tisti, ki miri, ne izzove jeze nobene stranke. Skratka, Boka je pokazal, da je pameten fant in da je začel svojo življenjsko pot kot človek, ki bo v življenju častno in moško izpolnjeval dolžnosti, če že ne bo veliko dosegel.

Smer poti domov je zahtevala, da iz ulice Šorokšari zavijejo v ulico Köztelek. Malo, mirno ulico je vso obsijalo milo pomladansko sonce, tiho je brnela tobačna tovarna, ki se je razprostirala na eni strani vzdolž ulice. V ulici Köztelek je bilo videti vsega dvojje postav. Stali sta

na sredi in čakali. Prvi je bil Čonakoš, močni Čonakoš, a drugi mali plavolasec Nemeček.

Ko je Čonakoš zagledal tri fante, ki so se držali pod roko, je vtaknil dva prsta v usta in zažvižgal kot lokomotiva. Ta žvižg je bil pač njegova posebnost. Tega ni zmožel nihče drug v četrtem razredu, celo na vsej gimnaziji je bilo komaj nekaj fantov, ki so znali tako imenitno po kočijaško zažvižgati. Vedeli so kvečjemu za Cinderja, predsednika izobraževalnega krožka, da zna tako žvižgati, toda Cinder je žvižgal samo, dokler ni postal predsednik izobraževalnega krožka. Od tedaj Cinder ni več vtikal prstov v usta. To se ne bi spodobilo predsedniku izobraževalnega krožka, ki je vsako sredo sedel pri katedru poleg profesorja madžarskega jezika.

Čonakoš se je obrnil k malemu plavolasemu Nemečku:

»Njima še nisi povedal?«

»Nisem,« je dejal Nemeček.

Ostala dva sta istočasno vprašala:

»Kaj pa?«

Namesto malega plavolasca je odgovoril Čonakoš:

»Včeraj so v muzeju zopet napravili ‚ajnštrand‘.«

»Kdo?«

»Pastorjeva. Oba Pastorja.«

Nastala je tišina. To je posebna peštanska deška beseda. Kadar močnejši deček vidi slabotnejšega, da se igra s frnikolami, peresi ali rožičevimi peškami, in mu hoče prevzeti igro, tedaj zakliče »ajnštrand«. Ta grda nemška beseda pomeni, da proglašča deček frnikole za svoj vojni plen, da pa bo uporabil silo proti vsakomur, ki bi se

mu drznil nasprotovati. »Ajnštrand« je torej hkrati vojna napoved. Istočasno je to kratek, toda oster proglas obsednega stanja, nasilja, pravice pesti in gusarstva.

Čele je prvi spregovoril. Zgroženo je dejal:

»Napravili so ‚ajnštrand‘?«

»Tako je,« je odgovoril mali Nemeček, ki se je opogumil, ko je videl, kakšen vtis je napravil ta dogodek.

Zdaj je planil Gereb:

»Tega ne smemo dalje trpeti! Že zdavnaj sem rekel, da moramo nekaj storiti, toda Boka se stalno kislo drži. Če ne bomo ničesar storili, nas bodo nekega dne še pretepli.«

Čonakoš je vtaknil dva prsta v usta v znak, da bo od zadovoljstva zažvižgal. Vsaki revoluciji se je z veseljem pridružil. Toda Boka mu je zadržal roko:

»Nikar, oglušel bom,« ga je opomnil. Potem pa je resno vprašal malega plavolasca:

»Torej, kako se je zgodilo?«

»Ajnštrand?«

»Da. Kdaj se je zgodilo?«

»Včeraj popoldne.«

»Kje?«

»V muzeju.«

Tako so imenovali park okoli muzeja.

»Povej, kako je bilo, toda točno tako, kot se je zgodilo, kajti vedeti moramo resnico, če hočemo kaj ukreniti proti njim.«

Mali Nemeček se je vznemiril, ko je začutil, da je postal središče pozornosti v tako resni stvari. To se mu je redkokdaj pripetilo. Nemeček ni nikomur ničesar predstavljal. Z njim niso niti delili niti množili, kot ne z enico v matematiki.

Nihče se ni zmenil zanj. Bil je neznamenit, suh dečko, slaboten otrok, in morda je bil ravno zaradi tega pripraven za žrtev. Začel je pripovedovati, dečki pa so staknili glave.

»Poslušajte, kako je bilo,« je dejal. »Po kosilu smo šli v muzej. Vajs in jaz, pa Rihter, Kolnaj in Barabaš. Najprej smo se hoteli žogati v Esterhazijevi ulici, toda žoga je bila last realcev, pa nam je niso hoteli dati. Tedaj je rekel Barabaš: ‚Pojdimo v muzej, pa se bomo frnikolali ob zidu.‘ Nato smo vsi odšli v muzej, začeli smo se frnikolati. Igrali smo se tako, da je vsakdo zakotalil eno frnikolo, in kdor je s frnikolo zadel kakšno od tistih, ki smo jih že vrgli, je dobil vse. Metali smo frnikole po vrsti, pri zidu jih je bilo že kakih petnajst, med njimi tudi dve stekleni. Tedaj pa je nenadoma vzkliknil Rihter: ‚Končano, prihajata Pastorjeva!‘ Na oglu sta se zares pokazala oba Pastorja, z rokami v žepih, sklonjenih glav, in sta se bližala počasi, da smo se vsi zelo prestrašili. Zaman nas je bilo pet, onadva sta tako močna, da jih lahko pretepetata deset. Poleg tega se nas ni niti dalo računati za pet, saj če postane vroče, Kolnaj pobegne, in prav tako Barabaš, torej smo mogli računati samo na tri. Lahko bi se tudi zgodilo, da bi pobegnil še jaz, tako bi ostala samo dva. Če pa bi nas vseh pet popihalo, bi tudi to ne zaleglo, ker sta oba Pastorja najhitrejša tekača med vsemi muzejskimi ter bi nas na vsak način dohitela. Pastorjeva sta prihajala vse bliže in gledala naravnost v frnikole. Rekel sem Kolnaju: ‚Čuj, vseč so jima naše frnikole!‘ Vajs je bil še najbolj pameten, ker je takoj dejal: ‚Prihajata, prihajata, iz tega bo še velik ajnštant!‘ Jaz pa sem mislil, da nas ne bosta nič nadlegovala, saj tudi mi nismo njima storili nič žalega. Spočetka nam zares nista ničesar storila, samo stopila sta ob stran in gledala igro. Kolnaj mi je šepnil v uho: ‚Daj, Nemeček, nehajmo.‘ Jaz pa sem mu rekel: ‚Zakaj ravno zdaj, ko si ti vrgel in nisi zadel! Zdaj sem jaz na vrsti. Če dobim, bomo nehali.‘ Medtem je vrgel Rihter, toda roka se mu je tresla od strahu, z enim očesom je gledal Pastorjeva in seveda ni zadel. Pastorjeva pa se nista niti ganila, samo stala sta z rokami v žepih. Potem sem zakotalil svojo frnikolo in zadel. Dobil

sem vse frnikole. Hotel sem stopiti bliže, da jih poberem, bilo je kakih trideset frnikol, toda eden od Pastorjevih je skočil predme, tisti mlajši, in mi zaklical: ‚Ajnštand!‘ Obrnil sem se, toda Kolnaj in Barabaš sta že začela bežati, Vajs je stal bled ob zidu, Rihter pa je še razmišljal, ali naj beži ali ne. Jaz sem najprej poskušal na pošten način. Rekel sem: ‚Nimata do tega pravice.‘ Starejši Pastor je že pobiral frnikole in jih vtikal v žep. Mlajši pa me je zgrabil za suknjič na prsih in se zadril: ‚Nisi slišal, da je ajnštand?‘ Seveda potem tudi jaz nisem ničesar več rekel. Vajs je začel jokati ob zidu. Kolnaj in Kende pa sta kukala izza vogla muzeja, da bi videla, kaj se dogaja. Pastorjeva sta pobrala vse frnikole in nista zinila niti besede in odšla dalje. To je bilo vse.«

»Nezaslišano!« je ogorčeno rekel Gereb.

»Pravo razbojništvo,« je povedal Čele. Čonakoš je ostro zažvižgal v znak, češ, v zraku diši po smodniku. Boka je stal mirno in razmišljal. Vsi so gledali vanj. Bili so radovedni, kaj bo dejal Boka na vse to, nad čemer so se pritoževali že več mesecev, a česar Boka do sedaj ni resno jemal. Toda ta primer, ta kričeča krivica, je vznemiril celo Boko. Rekel je tiho:

»Zdaj pojdimo kosit. Popoldne se bomo našli na placu. Tam se bomo o vsem dogovorili. Zdaj tudi jaz povem, da je to nekaj nezaslišanega!«

Ta izjava je bila vsem všeč. Boka jim je bil v tem trenutku zelo ljub. Dečki so ga gledali z ljubeznijo, smehljaje so zrli v njegovo pametno malo glavo in živahne črne oči, iz katerih je v tem trenutku žarel bojevniški plamen. Zaželeli so si poljubiti Boko, ker se je končno tudi on razsrdil.

Odpravili so se domov. Nekje v Jožefvarošu se je veselo oglasil zvon, sonce je sijalo in vse je bilo lepo in veselo. Dečki so bili pred velikimi dogodki. V vseh je vzplamtela želja po dejanjih in vse je vznemirilo vprašanje, kaj neki bo zdaj. Kajti če je Boka dejal, da se bo nekaj zgodilo, potem gotovo nekaj bo.

Šli so polagoma proti Ūlejski ulici. Čonakoš je z Nemečkom zaostal. Ko se je Boka obrnil za njima, sta obadva stala pri kletnem oknu tobačne tovarne, na katerem se je v debelih plasteh nabiral drobni tobačni prah.

»Tobak za njuhanje!« je vzkliknil Čonakoš veselo, znova zažvižgal in si natlačil v nos rumenega prahu.

Nemeček, mala opica, se je iz vsega srca smejal. Tudi on je stegnil roko in s tankih prstov vdihnil malo tobačnega prahu. Kihala sta obadva, ko sta šla naprej po ulici Köztelek, vsa presrečna nad svojo iznajdbo. Čonakoš je kihal na glas in močno kot kakšen top. Mali plavolasec pa je pihal kot morski prašiček, če mu nagajajo. Kihala sta, se smejala in tekla in sta bila zaradi tega vsa blažena, tako da sta pozabila celo na tisto veliko krivico, o kateri je sam Boka, mirni in resni Boka, dejal, da je nezaslišana.